

Mieczysław Rudnik

"Kara grzywny samoistnej i jej wykonanie", Leszek Sługocki, Warszawa 1984 : [recenzja]

Palestra 29/9(333), 74-78

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

2.

Leszek Sługocki: *Kara grzywny samoistnej i jej wykonanie*, Warszawa 1984, Wydawnictwo Prawnicze, str. 300.

1. Recenzowana monografia o karze grzywny samoistnej jest pewnym ewenementem w polskiej literaturze prawniczej, a w szczególności karnistycznej. Dotyczy dość wszechstronnego opracowania jednej z kar zasadniczych, szeroko stosowanej w polskim prawie karnym. Jest monografią z zakresu prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa penitencjarnego.¹ Zawiera uwagi z zakresu procesu karnego oraz wykorzystuje dorobek innych nauk, jak kryminologii, socjologii i psychologii. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że praca nie jest zwykłym teoretyzowaniem, ale opiera się na szerokich badaniach empirycznych. W badaniach swych autor, określając sobie ich cele, poznał podstawy prawne wymierzania grzywny samoistnej przez sądy, sposób wykonania orzeczonej przez sądy grzywny samoistnej, formy wykonania kary grzywny samoistnej i przyczyny zarządzania wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności za nieuiszczoną grzywnę samoistną.

Nietypowe w polskiej literaturze prawniczej jest połączenie metodologiczne warstwy dogmatycznej i prawnoporównawczej, kryminologicznej i wykonawczej. W pracy tej każdy czytelnik, zarówno teoretyk jak i praktyk, znajdzie dla siebie interesujący problem, monografia bowiem zawiera nie tylko wykładnię przepisów prawa karnego materialnego i prawa karnego wykonawczego, ale również wysuwa konkretne wnioski, wypływające z licznych i szerokich badań przeprowadzonych przez autora. Warstwa badawcza została w pracy najbardziej rozbudowana i jest to prawdziwe dla tego typu monografii, której konstrukcja zawiera również dość obszernie uwzględnione warstwy prawnokarną i porównawczą. Nietypowość opracowania książki znacznie podnosi jej walor od strony poznania problematyki funkcjonowania kary zasadniczej, wymienionej jako ostatnia w katalogu kar zasadniczych kodeksu karnego.

2. Swoje wywody i analizy oparte na badaniach zawarł L. Sługocki w czternastu rozdziałach, dołączając streszczenie w języku niemieckim. Za słuszne należy uznać omówienie w dwóch pierwszych rozdziałach kary grzywny samoistnej w prawie polskim (s. 17 i n.) oraz kary grzywny samoistnej w systemach prawa karnego państw europejskich (s. 35—47). Rozdziały następne omawiają szereg problemów grzywny samoistnej na kanwie badań własnych, przy czym rozdział trzeci to przedstawienie metodologii badań. Rozdział piąty dotyczy wymiaru kary grzywny samoistnej, a rozdział szósty określa wymierzanie grzywny przy zastosowaniu wyjątkowych przepisów części ogólnej kodeksu karnego (s. 100—127). Z kolei rozdział VII poświęcony jest omówieniu wyłącznie wszczęcia postępowania wykonawczego (s. 128—136), a następny rozdział zajmuje się podstawami znajomości stanu majątkowego skazanych na grzywnę samoistną. Kolejne dalsze cztery rozdziały dotyczą form wykonania grzywny samoistnej i ich podstaw prawnych. Teoretyczne omówienie tego problemu znajdujemy w rozdziale IX (s. 146—165), a w następnych

¹ Ponieważ dość często zachodzi nieporozumienie, utożsamiające prawo i politykę penitencjarną z prawem karnym wykonawczym, wyjaśniam, że prawo i polityka penitencjarna jako nauka obejmuje całość zagadnień związanych ze sposobem wykonania kar i środków stosowanych (orzekanych) przez sądy lub inne upoważnione do tego organy państwowe, a zawierające w sobie element przymusu (dolegliwość) oraz element wychowania (możliwość prowadzenia działalności reedukacyjnej, resocjalizacyjnej czy rehabilitacyjnej). Prawo karne wykonawcze natomiast jako jedna z trzech płaszczyzn prawa karnego zawiera normy regulujące wykonanie wszystkich kar i środków orzekanych przez sądy.

po kolei: rozłożenie grzywny na raty (rozdział X), zastępcza kara pozbawienia wolności (rozdział XI), tymczasowe aresztowanie jako forma wykonania grzywny samoistnej (rozdział XII). Ostatnie dwa rozdziały pracy mają bogaty podkład empiryczny; autor ilustruje w nich sposób i zakres wykonania kary grzywny samoistnej. I tak, przedostatni rozdział XIII przedstawia badania nad powrotem do przestępstwa skazanych na karę grzywny samoistnej (s. 236—248). Rozdział ostatni XIV stanowi podsumowanie całej pracy i przedstawia wnioski wynikające z badań. Są to wnioski *de lege lata*, zmierzające do ulepszenia praktyki wymiaru sprawiedliwości w dziedzinie grzywny samoistnej (s. 249—255), oraz wnioski *de lege ferenda*, do których postawienia upoważniły autora przeprowadzone badania (s. 256—262). W tym rozdziale autor zastanawia się jeszcze nad postawionym sobie pytaniem, dlaczego grzywna samoistna według k.k. z 1969 r. nie spełnia oczekiwań, jakie z nią wiązano, oraz snuje reminiscencje na temat mitu i przyszłości kary grzywny samoistnej w Polsce.

3. Nie ulega wątpliwości, że monografia L. Sługockiego stanowi pierwsze obszerne i wszechstronne opracowanie kary grzywny samoistnej, albowiem dwie poprzednie większe prace w literaturze polskiej, to jest Edwarda Neymarka z 1922 roku² oraz rozprawa doktorska Walentego Moszyńskiego z 1967 r.,³ mają charakter prac wyłącznie dogmatycznych, są dość powierzchowne i oparte na nie obowiązujących już stanach prawnych. Walka z przestępczością za pomocą kary grzywny znajduje coraz to więcej zwolenników w krajach socjalistycznych, co wynika chociażby z artykułu B. Kunickiej-Michalskiej⁴ i na co zwraca uwagę praca Z. A. Tadiewosjana.⁵ Problem kary grzywny to nie tylko sprawa jej stosowania (orzekania), ale także jej wykonania oraz związanych z tym kosztów. Dotychczas wyrażane opinie w sprawie kosztów wykonania kary grzywny (Andrejew, Buchała, Gubiński) szły w kierunku określającym je jako minimalne lub prawie żadne. Sługocki uważa, że są one dość duże (s. 28) i uzasadnia swoje twierdzenie przedstawionymi w pracy badaniami, niemniej konkluduje, że grzywna samoistna jako kara zasadnicza powinna być szerzej stosowana i że w Polsce — jest to jeszcze kara przyszłości (s. 265).

Inny problem stanowią rozważania autora na temat dolegliwości kary grzywny. Kwestię tę rozważa on na gruncie możliwości uiszczenia grzywny przez inną osobę niż osoba skazana, co miało miejsce na gruncie praktyki stosowanej w Polsce. Twierdzi, że niektóre ustawodawstwa państw socjalistycznych rozwiązały problem uiszczenia grzywny w taki sposób, iż grzywna dotyka skazanego osobście.⁶ Należy zgodzić się z autorem, że grzywna na pewno jest dolegliwością osobistą dla skazanego, jeśli za nie uiszczoną grzywnę zostanie wykonana zastępcza kara pozbawienia wolności. W pewnym sensie dolegliwością odcierpianą jest zaliczenie okresu pobytu w areszcie tymczasowym na poczet grzywny. Natomiast grzywna jako kara ekonomiczna dotyka tylko skazanego, jeśli jest on osobą samotną, bo jeżeli ma na utrzymaniu rodzinę, to dolegliwość ekonomiczną kary grzywny odczuwa cała rodzina, zwłaszcza gdy osoba skazana jest jedynym żywicielem licznej rodziny. Z karą grzywny wiążą się bardzo stosunki społeczne i warunki ustrojowe,

² Edward Neymark: Kara grzywny, Warszawa 1922 (73 strony odbitek litograficznych maszynopisu).

³ Walenty Moszyński: Kara grzywny (praca doktorska), UL 1967.

⁴ B. Kunicka-Michalska: Kara grzywny w ustawodawstwie karnym ZSRR, „Studia Prawnicze”, z. 3—4 z 1982 r.

⁵ Z. A. Tadiewosjan: Sztraf kak miera nakazanija, Izdatelstwo Akademił Nauk Armiejskoj SSR, Eriewań 1978.

⁶ Por. kodeks karny Bułgarskiej Republiki Ludowej (Ustawa z 15.III.1968 r.), a także kodeks karny Socjalistycznej Republiki Rumunii (uchwalony 21.VI.1968 r.).

możliwość dodatkowego zarobkowania. Autor np. nie rozważał problemu, czy w naszych warunkach ustrojowych przy ograniczonych możliwościach dodatkowego zarobkowania nie może dochodzić do popełniania przestępstw kradzieży dla uzyskania odpowiednich kwot w celu uiszczenia grzywny. Opierając się na swych badaniach, autor preferuje spośród innych kar zasadniczych karę grzywny samoistnej, postulując *de lege ferenda* wprowadzenie normy do części ogólnej k.k. w rozdziale VII następującej treści: „(...) sąd powinien przede wszystkim stosować, gdy to jest tylko możliwe, środki wolnościowe, a w szczególności grzywnę samoistną” (s. 256 pkt A). W tej materii nie byłbym tak głęboko przekonany co do szerszego stosowania grzywny samoistnej, albowiem również badania autora nie dostarczają wystarczających dowodów, by móc uzasadnić tak daleko idącą preferencję. Natomiast w ustroju socjalistycznym należałoby u nas preferować wprowadzenie do kodeksu karnego bardziej zmodernizowanej kary ograniczenia wolności o większym stopniu oddziaływania wychowawczego na wzór np. kary pracy poprawczej, znanej w ustawodawstwach krajów socjalistycznych.

4. Jak już wspomniano wyżej, obszerna część pracy Sługockiego oparta jest na bardzo czasochłonnych badaniach empirycznych, prowadzonych osobiście przez autora. Należy zwrócić uwagę na doskonały warsztat metodologiczny w pracy autora, prawidłowy dobór grup do zbiorowości badanych skazanych na karę grzywny samoistnej oraz reprezentatywność badanych zbiorowości, zwłaszcza na tle ogólnopolskich danych statystyki sądowej. W pracy brak jest porównań wyników badań autora z danymi statystyki sądowej, ale porównania te, gdyby miał on nawet możliwość wykorzystania statystyki sądowej, nie miałyby żadnej przydatności. Badania są wszechstronne i bardzo szczegółowe, a statystyka operuje bardzo ogólnymi danymi z podstawowymi brakami. Stąd też ze statystyki sądowej można wyciągać wnioski bardzo ogólnikowe, a nawet zupełnie fałszywe. Trzy grupy badawcze, które zostały wyselekcjonowane przez autora spośród skazanych przez sądy I instancji m. Łodzi (sąd powiatowy z roku 1970 i sądy rejonowe z roku 1978) na samoistną karę grzywny dokonano z zastosowaniem losowania według tablic zgodnie z metodami statystycznymi. Trzecia grupa obejmuje zbiorowość spośród skazanych na zastępczą karę pozbawienia wolności, a odbywających karę w zakładach karnych podległych Okręgowemu Zarządowi Zakładów Karnych w Łodzi.

Bardzo dużo wysiłku włożył autor w zbadanie postępowania wykonawczego. Z obserwował tutaj znaczne opóźnienia we wszczęciu postępowania wykonawczego od momentu uprawomocnienia się wyroku i dlatego proponuje on zmianę art. 10 § 1 k.k.w. przez określenie, że wszczęcie postępowania wykonawczego powinno nastąpić w terminie nie przekraczającym 7 dni od uprawomocnienia się orzeczenia lub od daty zwrotu akt sądowi pierwszej instancji (s. 134). W dalszym ciągu autor wyróżnia dwanaście form sposobu wykonania grzywny samoistnej. Są to formy oparte na ustawach lub przepisach wykonawczych. W badaniach autor ujawnił jednak jeszcze dalsze formy poza regulacją prawną występujące w praktyce (s. 154 i n.). Takie usystematyzowanie form wykonania grzywny samoistnej zostało dokonane dopiero po raz pierwszy i było możliwe na skutek przeprowadzenia badań empirycznych. Bardzo ciekawe są wyniki badań dotyczące kary zastępczej za nieuiszczonej grzywnę samoistną. Otóż w grupie badawczej z 1970 roku kara zastępcza całkowita i częściowa wynosi 13,4%, a w grupie z 1978 roku podnosi się do 13% (s. 162). Jest to poważna porażka sądów przy doborze i wykonaniu kary grzywny samoistnej. Fakt ten wydaje się godny zastanowienia, skoro w państwach zachodnioeuropejskich, gdzie grzywna samoistna wymierzana jest znacznie częściej niż u nas, kara zastępcza pozbawienia wolności za nieuiszczenie grzywny wynosi 2-3%

Jedynie w RFN grzywna nie wykonana, w późniejszym czasie zamieniana jest na zastępczą karę pozbawienia wolności i wynosiła np. w roku 1980 niepełne 4⁰/₀.⁷ I tutaj znów refleksja co do spostrzeżeń już uprzednio przeze mnie podniesionych, a dotyczących większej pauperyzacji naszego społeczeństwa i niemożliwości spłacenia grzywny z własnych dochodów osób skazanych na karę grzywny samoistnej. Podejrzewam, że przy karze grzywny orzeczonej kumulatywnie sytuacja ze spłaceniem grzywny może być znacznie gorsza.

5. Bardzo szeroko, może nawet za szeroko, potraktował autor kwestię zastępczej kary pozbawienia wolności. W tym zakresie uwidoczniły się penitencjarne „ciągoty” L. Sługockiego. Zbadał on szczegółowo sposób wykonania kary pozbawienia wolności zastępczo wykonywanej wobec osób, które nie uiściły grzywny. Opisuje szczegółowo klasyfikację i rygory stosowane wobec skazanych, dokonuje wielu spostrzeżeń, co do pewnych nieprawidłowości w wykonaniu kary pozbawienia wolności. Oczywiście te wszystkie uwagi mają charakter ogólny i można je odnieść także do pozostałych skazanych na karę pozbawienia wolności (s. 186 i n.). Badacz ustalił, że aż 28⁰/₀ badanych miało zastosowany przy odbywaniu kary zastępczej nieprawidłowy rygor, albowiem Komisja Penitencjarna nadała niewłaściwą grupę klasyfikacyjną. Sprawa ta jednak jest dyskusyjna, albowiem obowiązujące przepisy, to jest k.k.w., regulamin wykonania kary pozbawienia wolności czy przepisy o klasyfikacji, nie zajmują się sposobem wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności. Stąd też w postępowaniu klasyfikacyjnym obserwuje się traktowanie skazanych na zastępczą karę pozbawienia wolności na zasadach ogólnych.

Autor dużo miejsca poświęca osobowości badanych i poczuciu sensu życia skazanych odbywających zastępczą karę pozbawienia wolności (s. 197 i n.). Spostrzeżenia wynikające z badań autora w tym zakresie są bardzo ciekawe i są niewątpliwie dużym wkładem autora do nauki prawa i polityki penitencjarnej. W konkluzji autor przedstawia wyniki badań psychologicznych za pomocą testu P.L.T. i stwierdza u badanych skazanych wyraźne obniżenie aktywności życiowej i brak poczucia sensu życia, co według niego można uznać za podłoże niespłacania grzywny przez wielu skazanych. Jego zdaniem obniżona aktywność życiowa sprawia wrażenie niechęci do podjęcia działań, niez radości w życiu społecznym. A więc w konkretnym badaniu wyjaśnia przyczyny obniżonej aktywności w kierunku zarobienia pieniędzy na spłatę orzeczonej grzywny samoistnej (s. 208).

Warto zwrócić uwagę jeszcze na powrót do przestępstwa osób skazanych na grzywnę samoistną. Otóż autor stwierdza na podstawie swych badań, że powrotność do przestępstwa zależna jest od rodzaju przestępstwa, za które zostali oni skazani. Najmniejsza poprawa jurydyczna została stwierdzona u skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu (66⁰/₀) i za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w ruchu lądowym. Natomiast najliczniejsza grupa skazanych za prowadzenie pojazdów w stanie nietrzeźwości (stanowiła ona ponad jedną trzecią badanych) wykazała powrotność do przestępstwa w granicach 20,3⁰/₀ (s. 243). Z badań wynika również, że sądy zbyt łagodnie traktowały osoby, które powróciły do przestępstwa, wymierzając im ponownie karę grzywny, mimo iż wiedziały, że poprzednio wymierzona kara grzywny nie powstrzymała od ponownego popełnienia przestępstwa (44,2⁰/₀ wypadków w badaniach).

6. Autor pracy prezentuje w swych podstawowych zainteresowaniach wyjątkowo konsekwentnie prawo karne wykonawcze oraz prawo i politykę penitencjarną. Jego liczne prace z tego zakresu publikowane były w różnych czasopismach prawniczych

⁷ Por. Johannes B. Feest: *Imprisonment and the criminal justice system in the Federal Republic of Germany*, Breme 1982, s. 46.

(Palestra, Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne, Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny). Również praca doktorska z zakresu badań nad wykonaniem amnestii z 1969 r., obroniona na Uniwersytecie Jagiellońskim w roku 1976, świadczy o badawczych zainteresowaniach autora wykonaniem kar. Recenzowana monografia stanowi dalsze pogłębione ogniwo w realizacji zainteresowań autora i jest jego najpoważniejszym osiągnięciem, tym bardziej wartym podkreślenia, że została wykonana w całości jego wyłącznym wysiłkiem. Jest to po monografii J. Wąsika⁸ następna monografia pogłębiająca naszą wiedzę z obszarów prawa karnego do tej pory nie rozpoznanych.

W pracy odczuwa się brak rozdziału, który by omówił rolę prokuratora, a może i obrońcy w procesie, na fakt wymierzania przez sąd grzywny, a zwłaszcza na jej wysokość. Niedosyt budzi również niewyczerpujące przedstawienie czynników, które wpływają na wymiar grzywny w określonej wysokości (należy dodać, że — być może — w uzasadnieniach wyroków autor nie znalazł odpowiednich informacji na ten temat). Bez względu na to, jaką rolę w polityce kryminalnej odgrywać w przyszłości będzie kara grzywny, jedno jest pewne, że monografia Sługockiego pozostanie trwałym śladem i przyczyni się do ponownego, głębszego przeanalizowania roli i funkcji tej kary w zwalczaniu przestępczości.

Szkoda, że wydawnictwo nie zadbało o dołączenie do pracy bibliografii przedmiotu, którą zapewne autor opracował. Bibliografia umożliwiłaby zainteresowanemu głębsze przestudiowanie problemu. Niestety, szereg wydawnictw, a celuje w tym Wydawnictwo Prawnicze, pomija bibliografię ze szkodą dla samego dzieła. Innym postulatem pod adresem autora jest kontynuowanie podjętego trudu i dalsze prowadzenie badań, tym razem nad grzywną orzecaną obok kary pozbawienia wolności. Przemawia za tym wydoskonalony warsztat badawczy autora.

Mieczysław Rudnik

⁸ J. Wąsik: Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności w Polsce, Ossolineum 1982.

NACZELNA RADA ADWOKACKA

A. UCHWAŁY NACZELNEJ RADY ADWOKACKIEJ

1.

UCHWAŁA NR 1/IX Naczelnej Rady Adwokackiej

z dnia 15 czerwca 1985 r.

w sprawie planu rozmieszczenia zespołów adwokackich na lata 1985—1986, adwokatów członków zespołów adwokackich na lata 1985 i 1986 oraz aplikantów adwokackich na rok 1986.

Na podstawie art. 58 pkt 7 ustawy z dnia 26 maja 1982 r.-Prawo o adwokaturze (Dz. U. Nr 16, poz. 124), w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości,